

Una alternativa nacional sota l'aparença de conflicte dinàstic

La guerra de Successió va significar una alternativa nacional per a Catalunya. Com explica l'autora, en els escrits polítics posteriors a 1714 no es solia contemplar una monarquia unificada, sinó composta, i encara, en el millor dels casos, diverses sobiraniaes separades. Així, el document «Via fora els adormits» contempla la possibilitat de tres blocs polítics, el central castellano-andalús (sota la influència del Borbó), l'occidental galaico-portuguès, i l'oriental basco-catalano-aragonès (sota la influència dels aliats) i, encara, una Catalunya republicana unificada sota protecció britànica.

Paolo Tiepolo, ambaixador de la Sereníssima a la cort hispànica, en la seva relació de final de mandat de 1563 dirigida al senat venecià, deia: «Fanno questi regni d'Aragona, Catalogna e Valenza professione di esser liberissimi e di governar si come una ben regolata reppublica perchè astringono e obbligano il re alle leggi colle graci si modera assai l'autorità sua». No era una impressió precipitada: en les *Relationi* dels ambaixadors venecians adreçades al seu senat l'observació sol repetir-se. «Li catalani ed aragonesi», diu Francesco Soranzo el 1602, «sono amatori dei loro privilegi e delle loro libertà piu che della milizia e della guerra». En plena Guerra dels Segadors, Girolamo

Pintura de gènere històric de Ricardo Balaca, en la qual es representa la batalla d'Almansa, esdevinguda el 25 d'abril de 1707 (Palau del Congrés, Madrid)

Palau del Congrés, Madrid/AISA

Giustinian, que no esmenta Catalunya perquè aleshores era del rei de França, ho repeteix pel que fa als regnes d'Aragó i València: «son tali i privilegi e i statuti con i quali Aragona e Valenza giurano al re e i re giurano l'ossevanza loro, che si possono chiamar piuttosto republiche con un capo regio, che il re assoluto patrone di questi regni, onde passan d'ordinario scandali e desgusti notabile fra il re e quei popoli, il re procurando la diminuzion dei loro privilegi ed il popolo insistendo costantemente per la loro osservanza».¹ Els catalans, molt abans de 1640, eren descrits com a «gente libre», «persones inquietes», amb ganes de «dir son parer ab libertat».²

Aquest és un tema clau per situar el sentit del conflicte que solem anomenar Guerra de Successió espanyola. Aquesta intervenció de cloenda pretén insistir en el fet que a Catalunya, als Països Catalans o a la Corona d'Aragó, la guerra va tenir una connotació política d'ordre nacional i no pas de caràcter dinàstic. En tant que guerra general, bé caldria verificar en quins afers interns d'arreu d'Europa va inserir-se la Guerra de Successió.

Les guerres generals europees del segle XVII han estat conegudes amb el nom genèric de Guerra dels Trenta Anys,³ però al seu si es troben, entre altres, les guerres txeques contra l'imperi germànic i la dinastia Habs-

burg. Moltes de les guerres del XVIII estan dominades per afers militars que, en la majoria de casos, reben apel·latius patrimonials i hereditaris. A l'Europa del segle XVIII abunden els anomenats «pactes de família» o les anomenades «guerres de successió», sigui l'espanyola, siguin les poloneses, l'austríaca o la bavaresa. Lògicament, aquesta terminologia correspon al paper que hi van fer les grans famílies dinàstiques que controlaven i es repartien l'Europa del moment i deriva de la identificació d'aquest fet per la història diplomàtica des de Mignet fins a Legrelle, passant per Baudrillard o Vast. Ara bé, si en lloc de situar-nos en les perspectives dels Borbons, dels Àustries, dels Hohenzollern o dels Romanov fóssim més sensibles a les realitats històriques dels pobles o les societats que, de grat o per força, s'implicaven o vivien i patien aquestes guerres, segurament intentaríem resituar aquesta terminologia i buscar algunes claus diferents o complementàries per entendre millor la incidència d'aquestes guerres dinàstiques i què amaguen o a qui manipulen o torturen, tant si són els Highlands d'Escòcia contra Guillem d'Orange com la txeca Bohèmia o el regne d'Hongria contra els Habsburg, o fins i tot, per no sortir d'Europa, l'Alsàcia o la Lorena contra els Borbons. L'esquema monàrquic estatal que ha impregnat la història ens impedeix saber coses com les conseqüències del tractat d'Utrecht sobre els pescadors bascos o la incidència del mercantilisme colbertià sobre l'economia bretona. Aquesta història dinàstica, diplomàtica i militar, que no cal pas escamotejar perquè hi és –de la mateixa manera que hi ha hagut la ferotge incidència de l'Imperi britànic en un pròxim Orient complex o avui hi ha la pugna per ser-hi dels EUA–, sol comportar la simplificació de qüestions histò-

riques situades en un altre nivell. Segurament, això ha passat amb la Guerra de Successió espanyola. És més, s'ha tendit a arraconar la terminologia de “vigatans” o “maulets” en favor de la terminologia més diplomàtica i cortesana. Hi ha algun historiadore que ha fet un cert esforç de canvi terminològic: D. Francis, pel que fa al terreny hispànic, l'ha anomenada «The first peninsular war, 1702-1713». És cert que el nom no fa la cosa, però parlar només d'austriacisme convida a una lectura dinàstica de la guerra que sovint s'imposa a la lectura de resistència nacional o d'aposta política pròpia d'aquesta guerra. Per aquesta raó em sembla prou encertat el títol d'aquest congrés. Efectivament, es tracta d'una aposta pròpia dins l'accidentalisme dinàstic que podem aplicar tant als Països Catalans com al conjunt de la Corona d'Aragó, perquè és una guerra de defensa del model polític que els regnes d'aquesta corona compartien.

Solem tenir una visió excessivament borrosa i desdibuixada dels models de representació per braços o corporativa enfront de la tipologia de sobirania dinàstica. D'altra banda, amb els models polítics republicans del Renaixement en crisi o subordinats, i condemnats i perseguits a sang i a foc els models parlamentaris calvinistes, no és estrany que, pel que fa als segles dits moderns, s'hagi acostumat a veure com peces d'un antic règim en extinció qualsevol vida institucional externa a la monarquia, al mateix temps que s'observava la proliferació de noves sobiranes dinàstiques. En el concert internacional, Savoia volia ser regne, Prússia volia ser regne i la república holandesa també formalment va pensar a ser-ne, però, en no trobar ningú que s'atrevis a coronar una república de cerquesers –tal com se la va tipificar

en algun moment–, es va quedar en república, amb la rica vida parlamentària dels seus estats generals i els seus governs municipals, i amb l'existència de dues categories de poder jeràrquic: el militar aristocràtic de l'Stadhouder i l'urbà comercial del Landsadvoocat, que tal vegada prefiguren les figures de cap d'estat i president del govern. Anglaterra, després d'executar un rei, després d'una etapa de *commonwealth* i després d'una tensa fase de restauració, va aconseguir una vida parlamentària sòlida, en aquest cas sota un rei domesticat.

Tot plegat vol dir que, en el terreny de les idees i en el terreny de la vida pública concreta, a l'Europa dita moderna no tot van ser monarquies amb aspiracions de poder absolut. Però tot i així, per la majoria de nosaltres, encara ens és més familiar el nom de Jean Bodin i la seva monarquia que no pas el nom de Johannes Althusius, la seva defensa dels drets de les petites comunitats o nacions contra l'ambició territorial de l'absolutisme i la seva preocupació per qüestions teòriques relatives tant al contracte social del poder com a la sobirania popular.⁴

Tot això ve al cas per indicar que, pel que fa a Catalunya, als Països Catalans o a la Corona d'Aragó,⁵ el factor dinàstic fou l'excusa d'uns regnes de tendències parlamentàries o republicanes per defensar el seu model polític històric, ben capacitats per fer una evolució democràtica.⁶ Ara bé, a diferència de la Catalunya de 1640, el 1700-1705 cap d'aquests països –Catalunya inclosa– no podia, per raons òbvies, aspirar a cap república sense el permís de les potències coetànies; per tant, van aspirar a un rei propi, a una república coronada o a un rei domesticat que els degué la corona. Tot i així, Joaquim Alabarda ha observat la soterrada

i a estones ben explícita voluntat republicana.⁷

Caldria, doncs, distingir sempre entre l'afer dinàstic, les expectatives o interessos nacionals i les opcions de conjuntura. Hi havia interessos operants en tots tres regnes, que es remuntaven força enrere en el temps, i que simplement van trobar l'ocasió propícia per manifestar-se políticament a favor de la causa que, per raons internacionals i d'oportunitat política, podia afavorir millor els seus interessos emergents, indistriablement lligats a una alternativa política institucional i legislativa almenys de república coronada. En aquest sentit, no veig prou clar que el debat de fons de la contesa, tot i el discurs de Ferrer i Sitges amb referències a la Castella comuna, fos una voluntat explícita de reforma de la monarquia des de Madrid.

Això no vol dir que els catalans no aspiressin a tenir un paper més destacat en el marc polític de la monarquia, per poder disposar de més capacitat de maniobra pròpia en un sistema que era més pròpiament un imperi que no un estat. Tot i així, les aspiracions catalanes són molt lluny de les ambicions hispàniques que alguns pamflets borbònics sense cap mena d'innocència i en plena guerra els suposaven.⁸ Més d'un historiador, entre ells Soldevila, ha remarcat els recels polítics espanyols envers els catalans,⁹ però potser no cal confondre els interessos de Carles III amb els interessos dels catalans, tot i que la publicística borbònica estava interessada a fer-ho.

En qualsevol cas, els escrits polítics posteriors a 1714 no solen contemplar mai una monarquia unificada, sinó composta, i encara, en el millor dels casos, diverses sobiraniaes separades. És el cas de *Via fora els adormits*, que contempla la possibili-

tat de tres blocs polítics, l'occidental galaico-portuguès, el central castellano-andalús i l'oriental basco-catalano-aragonès, amb el bloc castellà sota la influència del Borbó i els altres dos blocs sota la influència dels aliats. I encara contempla la possibilitat, si cal, d'una Catalunya republicana unificada sota protecció britànica.¹⁰

Així, doncs, enfront de l'Habsburg de sempre, els regnes de la Corona catalanoaragonesa es troben davant d'una conjuntura en la qual l'opció internacional aliada els podia garantir tant una debilitació borbònica com un nou Habsburg condicionat per una successió discutida.

Detall d'un gravat de l'Onze de Setembre, s. XIX

Els regnes de la Corona catalanoaragonesa, malgrat trobar-se tots en processos de canvi, no eren idèntics ni anaven a la mateixa velocitat. Tot i així, hi ha indicis per suposar que l'opció de Catalunya va funcionar com un catalitzador. «La sublevación catalana», escriu Borrás en la seva història de la Guerra de Successió a Saragossa, «concretó los difusos sentimientos populares aragoneses y los encauzó en única dirección».¹¹ Per altra banda el paper de Catalunya com a guia i motor era reconegut per la mateixa du-

quesa de Gandia, que lligava el reclam del retorn dels furs per part dels valencians després de 1707 a l'existència encara resistent d'«esse padrasso de Varcelona».¹² Pel que fa a les Illes, és coneguda la seva relació continuada amb Catalunya.¹³ En relació a les vegueries del Rosselló, Conflent i part de la Cerdanya, les incursions fetes en la documentació del Consell Sobirà del Rosselló verifiquen l'existència de sectors entre la població que donaven suport a la causa catalana.¹⁴

En els tres regnes peninsulars de la Corona catalanoaragonesa trobem, concentrades a finals del segle XVII, personalitats que revelen la voluntat de canvi: Feliu de la Penya a Catalunya, Llorenç Mateu i Sans al País València,¹⁵ o Diego José Dormer al regne d'Aragó. Són vides no sé si paral·leles, però sí semblants, que s'ajusten, amb més o menys connotacions regalistes, a les aspiracions de suport polític de les transformacions existents. En qualsevol cas, tant Feliu com Dormer estaven escrivint històries dels seus respectius regnes. Dormer consultà l'Arxiu Reial de Barcelona entre 1700 i 1701. Feliu és l'autor del *Político discurso, del Fénix de Cataluña* i dels *Anales*, Llorenç Mateu ho és del *Tratado de la celebración de cortes generales del reino de Valencia* (1677), que tot i el seu regalisme no deixa de ser un treball que encara s'inspira en el model parlamentari de la corona catalanoaragonesa, i del tractat *De regimine urbis et regni Valentiae* (1654-56, 1667, 1704). Pel que fa a Dormer, a banda de la seva obra historiogràfica és conegut sobretot pels seus *Discursos históricos-políticos sobre lo que se ofrece tratar en la junta de los ilustrísimos quatro braços del reyno de Aragón*.¹⁶ És evident que ni els

Cavanilles, ni els Capmany ni els De Asso no surten del borbònicisme ni del no-res. Tots ells han tingut precedents de més o menys qualitat en plena etapa preil·lustrada. En qualsevol cas, els antecedents no borbònics de Capmany, de Mayans i tal vegada de De Asso, de família infançona,¹⁷ no són cap casualitat.

El tema dinàstic de la successió que monopolitzà el discurs polític de la cort és negligit en els debats polítics dels tres regnes. No se'n parla. Lògicament se'n parla en la clandestinitat, com es desprèn de les *Narraciones históricas* de Francesc de Castellví o del dietari d'Emmanuel Mas. Però, en aquest moment delicat, allò que segurament resulta decisiu en l'opció, o l'aposta, dels sectors socials més dinàmics és la necessitat de fer de l'ocasió el moment d'unes Corts decisives, primer amb un rei i després amb l'altre. Pel que fa a Catalunya, això va tenir lloc després d'una tensa etapa, on la voluntat de sobirania no és dubtosa, com reflecteix l'episodi de vicerègia de novembre de 1700 a març de 1701. Segurament tampoc no és dubtós relacionar el canvi de monarca amb la tradició electiva catalana, per tal com els catalans ja l'havien posat en pràctica el segle XV i el segle XVII.¹⁸

El 1705, l'exemple més acabat o més reeixit de voluntat sobirana de la Corona catalanoaragonesa és el cas català. És l'«energia continguda» que «rebrotà», segons paraules de Victor Ferro, «quan l'atzar de les vicissituds dinàstiques dóna ocasió al funcionament d'una de les seves institucions bàsiques, la Cort General».¹⁹

L'aproximació dels historiadors als diversos regnes peninsulars de la Corona catalanoaragonesa revela que el conflicte dinàstic va sorprendre aquestes societats en plena

dinàmica de canvi i amb necessitat de recursos polítics propis, posats al dia i sense coercions autoritàries. Per situar millor aquesta consideració i establir la relació obligada entre canvi social i model polític, que és el nus gordià de la Guerra de Successió, cal parar atenció a la legislació proposada, aprovada o reclamada en aquests tres regnes i afegir-hi les aspiracions de les Balears a tenir també vida parlamentària.²⁰

Poc abans d'aquest moment crític, tant Feliu com Dormer s'adreçaren a les seves respectives institucions amb projectes destinats a millorar l'activitat comercial i manufacturera tot frenant qualsevol visió excessivament proteccionista de l'economia, incentivant la producció i estimulants l'acció comercial pròpia. Potser al País Valencià no trobem personalitats tan significatives, però també hi ha demostracions de dinamisme com les fusions de sastres i calceters i de paraires i teixidors, la desvinculació dels passamaners dels capellers (1678-1679), o la constitució dels velluters en col·legi i art major de la seda (1696), els uns per abandonar els seus vells plets de competències i els altres per alliberar o impulsar oficis de futur. I això al costat de diverses manifestacions significatives d'ambició de novetats tècniques com les de Benet Bertet, Joan Bey o Llorenç Tortet,²¹ que indiquen l'existència d'un despertar valencià d'iniciatives. Arreu, però, hi havia pendent una reactualització institucional legislativa.

Les darreres Corts valencianes havien tingut lloc el 1645, les darreres aragoneses el 1684 i les darreres catalanes el 1599. En el cas català, només l'energia del país el 1626, la ruptura de 1640 i la teràpia punitiva posterior a 1652 expliquen aquest buit parlamentari. Catalunya, en ple procés de canvi, havia viscut, doncs, més d'un

segle sense legislatura. Victor Ferro ha afirmat que la riquesa de les Corts de 1701-02 o de 1705-06 cal buscar-la, amb tot, en el debat i l'actuació jurídica i la «vitalitat subterrània» del segle XVII «refrenada en la seva expansió natural».²² En el cas català, la derrota de 1652-59 havia provocat o augmentat un desajust entre l'evolució socioeconòmica del país i el seu sistema de representació (manca de Corts, lleis no posades al dia, recurs continuat a la jurisprudència per reactualitzar l'envelliment de les lleis). La mateixa Generalitat, l'organisme que havia quedat més anquilosat per l'avanç de la política d'ingerència i autoritarisme monàrquic, el 1701, en ambaixada a Felip V, reconeixia que, no havent-hi hagut Corts a Catalunya des del 1599 i havent quedat inacabades les de 1626, els danys per manca de Corts, que ja patien en aquell llunyà 1626, no havien fet més que augmentar: «no hay duda que en tan crecido número de años se han aumentado y se padecen muchos que necessitan de efficacissimo y prompto reparo, no siendo el menor aver cancelado el tiempo muchas de las antiguas leyes que devieran tal vez observarse por justas. Están oy en observancia algunas que por la diversa constitución de los tiempos piden una proporcionada mudança y averse engendrado por la misma causa diferentes costumbres, que siendo dañosas las unas, no ay eficaz medicina que las enmiende y, siendo saludables las otras, suele faltarles toda aquella autoridad que tendrían aprobadas o elevadas a la esfera de leyes. A lo qual bien notorio es que no se puede dar la providencia correspondiente en el Principado sinó en el acto de públicas cortes». Per tant, se suplicava que es donés vigor «a las justas antiguas leyes y costumbres, se moderen y corrijan

las que se hallaren dignas de alteración, estableciendose de nuevo las que se tuviese por necesarias».²³

El sistema de consulta compartida, i a estones de deliberació també compartida, dels dos o dels tres comuns²⁴ tendia a solucionar, a parer meu, no pas un buit de poder sinó el desajust institucional i la necessitat de resoldre la gestió política d'una societat judicialista, tal com ha estat tipificada,²⁵ però cada vegada més necessitada de transformar el vell discurs judicialista en un nou discurs polític. A la societat catalana no tan sols li calia ajustar les lleis econòmiques,²⁶ sinó també posar al dia les institucions públiques. El nou discurs necessitava adequar el sistema de representació a les noves bases socials i també identificar els diversos espais del poder: estimular el legislatiu, fer operatiu l'executiu i posar en funcionament el judicial. En aquest sentit estaven evolucionant les institucions, com demostren sobretot la Cort general catalana de 1706, que fa passos de gegant no únicament posant les bases del Tribunal de Contrafacions (cosa que ja havia fet el 1702), sinó també legalitzant les noves eines que per manca de Corts, per repressió i censura virregnal i per necessitat elemental, la societat catalana havia anat desenvolupant per poder operar políticament i amb més agilitat. La legalització dels tres comuns i les seves conferències per la Cort General de 1706 (constitució 18) va ser un salt qualitatiu en el camí de la creació d'una instància entre consultiva i executiva nova, basada tant en les institucions existents com en la dinàmica política dels nous agents socioeconòmics més actius.

D'altra banda, la mateixa Cort aprovà més d'una llei que contemplava també la llibertat de reunió i el dret d'expressió,

tot reforçant la constitució 18 (constitucions 26 i 64 i capítol de Cort 60). Finalment l'aprovació del Tribunal de Contrafacions, en aquest cas un fet ja contemplat en la Cort General de 1702, no tan sols assumia la necessària reforma de l'Observança, reclamada des del 1533, sinó que era un pas substancial vers el que nosaltres actualment podríem considerar el cim del sistema judicial, tot volent donar garanties d'observança a les lleis i acabar amb els contenciosos de competències entre la Diputació i l'Audiència. Evidentment, aquests contenciosos no eren fàcils de conjurar ni tan sols amb una llei nova, però la liquidació institucional de Felip V ens ha impedit saber quina hauria estat la seva evolució. D'altra banda, no era un interès menor el retorn a Catalunya de les vegueries de Rosselló, Conflent i part de la Cerdanya: només cal llegir les Constitucions de 1706 per adonar-se de la reiterada referència als Comtats (que no apareix en les Constitucions de 1702), sense oblidar el capítol 61 relatiu a la delimitació del territori.

Els *Discursos Histórico-Políticos* de Dormer són una bona talaia per observar les condicions en què es trobava el regne d'Aragó a les vigílies de la guerra. A Aragó aparentment no sembla que hi hagi cap debat parlamentari que manifesti la necessitat d'un reajustament polític. Després de la derrota de 1591, el tribunal del Justícia d'Aragó (el *justiciaazgo*), i amb ell el mecanisme de denúncia dels *contrafueros*, havia quedat sota el control de la monarquia (Corts de Tarassona de 1592).²⁷ En contrast amb això, el segle XVII hi va haver diverses convocatòries de Corts a l'Aragó. Els *fueros* d'aquestes manifesten una intensa pressió fiscal per part de la monarquia i un continuisme vigilant en el control del *justiciaazgo*. Ambdues coses possi-

blement contribueixen a explicar l'opció aragonesa en la conjuntura de la successió.

En aquestes Corts siscentistes aragoneses es pot observar, en canvi, un intens debat aragonès entorn del model econòmic a seguir, entre el proteccionisme aferrissat que s'havia engegat el 1626 per defensar la producció i el comerç autòctons, especialment davant de l'ofensiva dels comerciants i les mercaderies procedents de França (motiu de francofòbia que cal tenir present) i un model de lliure comerç. Independentment de les diferències d'estructures i de la preocupació més clarament productivista d'un Narcís Feliu de la Penya, més lligat al coneixement i a la pràctica empírica que Dormer, el fet és que la Guerra de Successió coincideix a Aragó amb uns importants debats de política econòmica aragonesa, debat obert que sense Corts, malgrat les noves condicions en què aquestes actuaven, possiblement hauria quedat soterrat o inexistent. Les alternances de criteris en la legislació aragonesa no són fruit directe de cap imperatiu monàrquic, tot i el pes indirecte que hi té la fiscalitat del rei, sinó fruit d'autèntics debats dels sectors socioestamentals presents. Durant la dècada dels seixanta, la creació d'una Junta de Comerç, sota els auspicis de Joan Josep d'Àustria, dóna lloc a una àmplia proliferació d'escrits econòmics destinats a tenir incidència parlamentària. Les Corts de l'any 1678 van tornar a privilegiar les lleis proteccionistes, tot fent-les més estretes encara que les de 1626. Però aquesta política no convencia a tothom. Dormer i els seus *Discursos*, que havien de transcendir en les Corts de 1684, van postular llibertat comercial, incentius als artesans, millora de les tècniques, apertura del govern municipal als mestres d'oficis i supressió

d'impostos sobre la producció de teixits, repartiment de la fiscalitat reial segons la capacitat municipal i sortida al mar, fos per navegació fluvial per l'Ebre, fos per recuperació de la ruta terrestre fins al port de Vinaròs o fos per la construcció d'una via terrestre fins algun port cantàbric com ara Pasajes.²⁸ La posició de Dormer trobà la rèplica proteccionista en Gracian Serrano (sota pseudònim de Marcelo Nabacuchi) amb la seva *Exhortación a los aragoneses*, també dirigida a les Corts de 1684. Les Corts de 1684 van seguir les orientacions de Dormer, sense acceptar-ne potser els aspectes més radicals i nous. Fou una solució eclèctica, però que donava via lliure a la importació de tèxtils i altres productes artesanals. Si bé la llibertat no era total, pretenia potenciar una classe mercantil pròpia, incentivar novetats artesanals, liquidar traves comercials internes i honorar la classe artesana.

Aquest era el panorama aragonès en el moment (17 de setembre de 1701) que el rei Felip anà a jurar furs a Saragossa, camí de Barcelona. Hi va deixar la reina Maria Lluïsa de Savoia, per celebrar-hi unes Corts que van tenir lloc entre el 17 de maig i el 16 de juny de 1702, i que han estat considerades una continuació en to menor de les catalanes de 1701. És cert que la pressió de les circumstàncies va significar que Aragó va haver d'admetre l'habilitació de la reina per a la presidència, amb les degudes protestacions, i que aquestes van quedar prorrogades. Tanmateix, Borrás no les identifica com un mer mimetisme en relació a les catalanes i fa seves les paraules de la reina en l'apertura, segons les quals hi havia voluntat política de celebrar Corts a Aragó per tal de donar-li «satisfacción pública» i atorgar-li «la mejora y confirmación de sus leyes y privilegios».²⁹ El que importa aquí és

remarcar que a les Corts de 1702 els braços no tan sols van ratificar els furs de lliure comerç de 1685, sinó també que, segons diu Borrás, l'estament més dinàmic d'aquelles Corts va ser el braç dels cavallers. «Corresponde a Coxe», escriu Borrás, «el mérito de haber captado el papel fundamental del brazo de caballeros, "que todo lo decidían"».³⁰ «El brazo de caballeros e hidalgos», escriu el mateix Borrás, «a pesar del signo de celeridad bajo el que se celebraron las cortes, activó los asuntos de mayor utilidad, en especial los problemas de carácter económico y jurídico, creando juntas con carácter consultivo para la emisión de informes técnicos»:³¹ mesures antiumptuàries, planificació d'inversions que desviessin el diner particular cap a sectors productius, mesures de pressió sobre el regne de Navarra per aconseguir la supressió dels aranzels sobre el vi aragonès, supressió dels abusos dels governadors i arrendataris dels ports secs de Castella, disseny d'una política monetària de devaluació per evitar la fugida de moneda de valor intrínsec, i desviació del riu Aragón amb la doble finalitat de desgravar els

impostos que pagava la fusta que baixava de la muntanya en passar per Navarra i de convertir en rec la comarca cerealística, a més d'apuntar la previsió d'impostos nous sobre la plusvàlua de finques rústiques, un cop amortitzades les obres hidràuliques. Tot plegat verifica una gran preocupació per l'economia del regne. El nombre de memorials arribats a les Corts fou molt elevat, clar exponent, diu Borrás, del paper viu i orgànic representat per les Corts dins del regne.³² És cert que els projectes seculars d'abolició de les senyories no van prosperar i van haver d'esperar el 1707, però aleshores la resolució ja va tenir una connotació més monàrquica que antisenyorial.

Segons Borrás, qui va fer més per l'Arxiduc fou el mateix Felip, amb la prorrogació de les Corts, la promoció de magistratures d'origen castellà i d'assentistes francesos i l'aquarterament de tropes. Totes elles coses intolerables per «un reino acostumbrado a sus fueros y desacostumbrado a las licencias militares».³³ En aquest marc apareix l'actuació del comte de Cifuentes. Pel que sembla, la noblesa partidària de l'Arxiduc

Vista de la ciutat de Barcelona durant el setge aliat de l'any 1705, en un gravat de procedència austríaca

pertanyia i aglutinà els sectors nobiliaris més innovadors i reformistes, descontents des dels temps de Felip III (IV). Cifuentes –que estudià, per si calia, la possibilitat d’acollir-se al privilegi de la manifestació– estava protegit pel gremi de *labradores* i paletes de la parròquia de San Pablo i escrivia cartes als *labradores* i gremis d’artesans de Saragossa. La proclamació de l’Arxiduc estigué ben treballada i no hi valgué l’actuació de l’arquebisbe filipista Antonio Ibañez de la Riva. Aquest santanderí desconfiava de tots els aragonesos i sentia animadversió envers les seves institucions: «Los naturales, por las libertades de sus fueros, són más inclinados a favorecer a los delincuentes que a ayudar a la justícia». D’altra banda, segons ell mateix, «eran muchos los adictos a la causa borbónica aunque no hubiera que buscarlos entre la plebe». Segons Macanaz, si el comte de Sastago no s’hagues mantingut al regne animant els rebels no hi hauria hagut cap moviment. Segons Borrás, l’apreciació és exacta i aguda, si bé això potser és massa simplificador. Tot fa pensar que, malgrat la continuïtat de Corts a l’Aragó del segle XVII, la pressió de la monarquia s’hi deixava sentir almenys en forma de fiscalitat de guerra malviscuda. La base social foralista hauria estat una certa noblesa il·lustrada, els cavallers infançons –com a sector social i econòmic més dinàmic– i la majoria de sectors populars del camp i la ciutat.

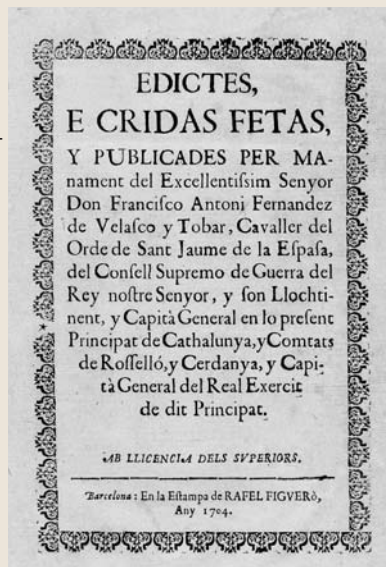
Els historiadors³⁴ han remarcat, pel que fa al pactisme valencià en comparació amb el català, un major control de les institucions per part del monarca i una major dependència de la noblesa envers el rei. Un testimoni del segle XVII com el dietarista Porcar es fa ressò més d’un cop de les febleses polítiques del braç militar valencià.

Després de la clausura de les Corts de 1604, afirma que els cavallers «confessen haver venut a la mateixa pàtria i traït aquesta perquè ho han fet cosa en bé de la comunitat i dels pobres, ans bé l’han petxada per a mentres los hòmens viuran». L’acusació de Porcar de «traidors a la pàtria» a un sector de la noblesa valenciana es repetia el 1626, per haver procedit «contra tota justícia, raó e llei».³⁵ Greus febleses, probablement, no vol dir manca absoluta de sentit polític. El regne registra repetidament la voluntat política de posar en marxa mecanismes

altra via de reparació».³⁶ Els projectes de contrafurs de 1626, més desenvolupats que el de 1604, no van prosperar.³⁹ Aquesta sol·licitud recorda les peticions catalanes de reforma de l’Observança amb la constitució d’un tribunal específic de contrafaccions. No seria fins a les Corts de 1645 que els valencians obtingueren la constitució pròpiament dita d’una Junta d’Elects per a l’Observança dels Furs que, tot i que no obtingué totes les competències que se sol·licitaven,⁴⁰ significava la institucionalització de la pràctica d’una Junta d’Elects de Contrafurs, divuitena de sis per braç sortida de les Juntes de Braços que, sota els imperatius de situacions concretes, feia ja temps que actuava en exercici de les atribucions estamentals dins l’òrbita de la pràctica extrajudicial. És cert que l’avanç era molt petit i només formalitzava pràctiques ja existents, i també és cert que, paral·lelament a aquest reconeixement, també es formalitzava la Junta de Servei que institucionalitzava, de fet, el donatiu fora de Corts, practicat des de 1642 o, si més no, acceptat, a contracor el 1642 per por al contagi de la revolució catalana. Tot i així aquesta Junta d’Elects de Contrafurs més formalitzada esdevenia la plataforma per a una nova etapa de resistència o ofensiva foral.

Els canvis de la societat valenciana també van provocar la promoció de sectors nous a les files nobiliàries, que van obligar a admetre entre els llocs d’insaculació dels cavallers la noblesa titulada al govern municipal de València. La pressió d’una classe urbana vigoritzada, l’osmosi entre oligarquies urbanes, cavalleria i nova noblesa, i la voluntat dirigent dels sectors en ascens, explica la consecució del privilegi d’insaculació de la ciutat (1633), la crisi política de 1646 –amb la suspensió eventual del

Fototeca de l'Enciclopèdia Catalana

Edictes e cridas fetas. F.A. Fernández de Velasco, 1704

efectius de contrafurs. Tant en les Corts de 1604 com en les de 1626 i les de 1645, les darreres del regne, la demanda de reparació de contrafurs anà acompanyada de l’exigència del reforçament dels mecanismes judicials del contrafur o la configuració d’una Junta dels Elects de Contrafurs.³⁶ Aquesta Junta, ens diu Pérez Aparicio, «seria potenciada a la segona meitat del segle XVII i principis del XVIII per tal de canalitzar, a través d’ella, la resolució satisfactòria per al regne, de les transgressions forals i que, degut a la no celebració de Corts des de 1645,³⁷ no trobarien cap

privilegi— i la seva restauració el 1648. Hom pot donar a aquesta trajectòria electoral de la ciutat una interpretació d'equilibris de poder oligàrquics, però també hi cap una voluntat explícita de les classes ascendents de disposar de més poder dirigent. Carne Pérez Aparicio observa l'activitat del braç militar valencià a les darreries del segle XVII, el dinamisme de les juntes d'estaments i l'energia creixent de la pràctica dels Elects de Contrafurs.⁴¹

En el cas valencià, privat de Corts des de 1645, el mecanisme de dinamització política del país van ser, doncs, les Juntes d'Elects sortides de les Juntes d'Estaments, que, a través de Gaspar Guerau, el 1677 van intentar una convocatòria de Corts aprofitant l'anada del rei a Aragó.⁴² Elles van convocar reunions destinades a preparar les Corts reclamades al primer Borbó, que la guerra va impedir. «L'esclatament de la Guerra de Successió, impedí al Borbó», escriu Pérez Aparicio, «la celebració de les Corts valencianes; però hi ha constància documental de les reunions preparatòries fetes per l'estament militar, en les quals es tornava a la càrrega sobre la qüestió dels contrafurs, tot i elaborant un projecte que garantia la independència i l'eficàcia de la junta que venia funcionant des de feia temps».⁴³ Pérez Aparicio posa de relleu la presència de la llei de creació del Tribunal de Contrafurs en els papers preparatoris que es conserven de les reunions celebrades pels «Elects per a els apuntaments de les Corts»⁴⁴. Hom pot adonar-se del paral·lisme existent entre la reclamació per part del País Valencià d'un Tribunal de Contrafurs i la reforma de l'Observança dels catalans, els quals l'obtingueren a les Corts de 1701-02 i a les del 1705-06 amb la institucionalització d'un Tribunal de Contrafaccions.⁴⁴ Els apuntaments

preparatoris de la Junta d'Elects per a les corts valencianes previstes, i finalment no celebrades, manifesten idèntiques aspiracions que els capítols catalans de 1706 relatius als drets de reunió i d'expressió: pretensió de dret de reunió amb fórmules, com el dret del vot secret, que en garantissin l'actuació independent; la via secreta tenia el doble objectiu de llibertat de vot i de garanties per als denunciants dels contrafurs. Preveïen també l'obligatorietat dels síndics dels braços de cursar els contrafurs fent un sol cos a la Junta d'Elects, on calia «ventilar, votar i declarar» el cas. D'altra banda, cap declaració dels Elects en primera votació no podia ser vàlida sense els dos terços dels vots. La discreció del debat podia imposar la prohibició d'assistència dels qui no tenien dret a vot, cosa que podia afectar fins i tot l'escrivent.⁴⁶ Els apuntaments assumien altres qüestions com la negació als bisbes de tot dret a fer-se amb els béns mobles dels capellans morts intestats, un torn alternatiu entre valencians i catalans en el bisbat de Tortosa o la negació a la pretensió aragonesa de la sortida al mar per Vinaròs.

Però no hi va haver Corts valencianes. La guerra, o potser el risc de trobar-se amb contenciosos políticament enutjosos, van impedir-ne la convocatòria. En el cas aragonès, pel que sembla, el temor de la reina de ser superada pels furs reclamats pels aragonesos, no atrevint-se «ni a romperlos ni a observarlos», va ser la causa de l'ajornament. Pérez Aparicio indica que s'han perdut les actes de les deliberacions de la Junta de Contrafurs de 1705 a 1707; queda, doncs, fora de l'abast de l'historiador la seva actuació i la més que probable aspiració a Corts. Ortí i Major remarca l'entusiasme general en el tedèum de recepció de l'Arxiduc, cele-

brat sense la presència de l'arquebisbe, afecte al d'Anjou: «El concurso y la aclamación no se pueden expresar, pues era tanto que llegaba a ser escándalo, hasta echar los sombreros por el aire mientras [...] la procesión de dentro de la iglesia; y, lo que es más horroroso desacato, llegarse un religioso capuchino sacerdote en la vuelta de la procesión a abrazar al general Basset que iba en medio de los jurados en cap y besarle el sacerdote la mano al secular».⁴⁷ Amb Carles III tot quedava obert, des de la franquesa de drets dels llauradors de la Marina⁴⁸ fins a les promeses reials d'exercici foral en llibertat amb el seu compromís de portar-los «la felicidad de recobrar la antigua libertad y seguro goze de sus privilegios».⁴⁹ Per aquesta raó, la Generalitat valenciana va tornar a reclamar de ser la representació del regne, en lloc de la Junta d'Estaments, quan no hi havia Cort General. Només a través del dietarista Ortí i Major s'ha pogut identificar la percepció de la derrota d'Almansa, la suspensió dels furs, la prohibició de les reunions dels estaments i de la Junta dels Elects de Contrafurs i l'establiment d'una governació militar del regne. Tot pel famós «por justo derecho de conquista».

És interessant observar que al costat de la dinàmica d'iniciatives econòmiques o de l'existència de debats aferrissats en política econòmica i institucional, tots aquests regnes o països manifesten l'existència d'un sector polític d'aquestes iniciatives o debats. El braç de cavallers en el cas aragonès, la Junta de Contrafurs en el cas valencià («peça clau en el procés de revitalització de les lleis i institucions valencianes de finals del segle XVII»),⁴⁹ i les conferències dels tres comuns o el braç militar o de notables en el cas català. Coneixem quina era l'opció

de la conferència catalana i tenim menys informació dels nuclis dinàmics d'Aragó i del País Valencià, però tot fa pensar que allò que a les vigílies de 1705 representaven va ser esclafat.

Ni Catalunya ni els regnes de València i d'Aragó no es resignaren fàcilment, després de la derrota, a perdre la seva singularitat.⁵¹ L'any 1702 Mariano Peset va publicar un memorial esfereïdor del mateix any 1707 en el qual uns valencians indicaven no tan sols l'existència de valencians que havien estat sempre «fieles y leales vasallos», sinó també els imponderables del regne el desembre de 1705: ignorància de la gent de la Marina («gente de rústica sencillez»), enganyats per sediciosos amb la promesa que serien «francos de los derechos que pagaban a sus señores» i que «quedarían francos de pagar todos derechos y muchos hasta diezmos y primicias»;⁵² manca d'assistència de les tropes felipistes; abandó de Dènia i Vinaròs; traïció del regiment de Nebot (el regiment assignat pel duc d'Anjou per defensar el regne i la ciutat); feblesa de les pròpies lleves, la majoria fora del país defensant Castella; conversió del país en territori de trànsits de tropes i allotjaments cap a Catalunya, sense deixar de dir «lo sangriento con que solo de

transito castigó la caballeria», sense tenir present la «ràbia en su rústico despecho» de la gent i deixant «libre el campo a la sedición que se persuadía a la rústica ignorancia de aquellos parajes»; també la inhibició dels virreis, sense oblidar el fet que Felip V no havia anat a València malgrat les súpliques dels seus comuns («La ciudad que por no tener defensa, ni asistencia se entrega, no incide en el crimen de rebelion sinó en la desgracia de cautiverio, y que aun cuando se recupera se restituye a su primera libertad y privilegios»). Els autors del memorial es lamentaven de «las nuevas infelicidades que después de tantas sucedidas se le han de seguir en la derogación de sus privilegios y leyes y la introducción de las de Castilla. No es dudable que la privación de los reales privilegios, gracias y leyes municipales, es de las penas más rigurosas», les quals patirien també els bons vassalls («Las municipales y propias leyes, estilos y gobierno de una república las ha establecido en su principio la premeditación y después las ha ido mejorando la experiencia, según las eras y genios»). Fins i tot recorrien al testament polític de Richelieu («reducir todo el continente de España a una ley [...] será uno de los perjuicios, que de aplicar las leyes de una república a otra, consideró el cardenal Richelieu en su testamento político, donde dice que “así como se hallan frutas, cuyo uso es excelente en un país y un veneno en otro, así hay establecimientos cuya práctica es buena en un estado y perniciosa en otros”») i feien una defensa de les lleis i les institucions valencianes, de la llengua i de la memòria històrica del regne perquè amb la seva abolicció «quedarà extingida absolutamente hasta su desgraciada memoria». En nom de «el dolorido y lastimado cuerpo de esta república infeliz»

reclamaven beniginitat i suplicaven fos «de su real servicio conceder la gracia y merced de mantener y no mudar las leyes municipales, que repetida premeditación adaptó a lo peculiar de este país». L'any 1711 Saragossa va intentar recuperar el seu antic règim municipal sense èxit, però a diferència del País Valencià va aconseguir recuperar el dret civil.⁵³

La resposta borbònica a les aspiracions parlamentàries d'Aragó, Catalunya i el País Valencià fou la liquidació dels seus instruments de representació i les seves lleis, la militarització política del país i la repressió física i moral, com han demostrat recentment Enric Giménez, Torras i Ribé, Muñoz González i Josep Catà.⁵⁴ Ara sabem millor que no tan sols es va suprimir tot vestigi de representació i lleis, sinó que això va alterar substancialment la composició social del poder i va anar acompanyat d'un extermini físic. La continuació en termes econòmics, socials i civils d'aquestes societats, de velocitats i ritmes diferents, però totes elles acostumades a la deliberació, el vot i l'escrutini, explica l'existència dels seus pensadors del segle XVIII i també els tímids intents, en la Catalunya del segle XVIII, de convertir la mobilització civil en pressió política, amb les dificultats inherents a l'existència d'una societat mancada d'instruments polítics propis. Quan els sectors més lúcids, com Capmany, advocaran ja a finals de segle per una instància de representació parlamentària, els anys borbònics no hauran passat en va i la seva concepció, tot i tenir present el model de les institucions històriques, és la unitat de llengua i territori borbònics.

EVA SERRA I PUIG
Universitat de Barcelona

Jordi Hessen Darstadt

NOTES

Conferència impartida per la Dra. Eva Serra el 3 de novembre de 2005 al Museu d'Història de Catalunya en el marc del congrés *L'aposta catalana a la Guerra de Successió (1705-1707)*.

1. *Relazioni di ambasciatori veneti al Senato. Spagna*, Torí: Bottega d'Erasmus, 1981, vol. VIII, p. 349, vol. IX, p. 127, vol. X, p. 150.

2. M. PÉREZ LATRE, *Entre el rei i la terra. El poder polític a Catalunya al segle XVI*, Vic: Eumo, 2004, p. 226.

3. Segons Geoffrey Parker aquesta nominació fou emprada des del mateix any 1648, *La Guerra de los Treinta años*, Crítica, 1998, p. 11.

4. T.O. HUEGLIN, *Early modern concepts for a late modern world. Althusius on community and federalism*, Wilfrid Laurier University Press, 1999.

5. Recordem que Jesús Lalinde, a banda d'indicar el caràcter tardà de la fixació de la locució "Corona d'Aragó", també indica la poca sensibilitat dels Àustries envers aquesta Corona que paradoxalment després els defensà el tron; vegeu «La disolució de la Corona de Aragó en la monarquia hispana o catòlica (Sec. XVI a XVIII)», *XIV Congreso di Storia della Corona d'Aragona. La Corona d'Aragona in Italia (Secc. XIII-XVIII)*, Càller: Istituto di storia medioevale-Università di Cagliari, Dipartimento di Storia-Università di Sassari i Istituto sui rapporti italo-iberici del CNR, 1993, vol. I, p. 155-176.

6. Tant Josep Fontana com Núria Sales han insistit sobre aquesta qüestió. Vegeu J. FONTANA, «La Guerra de Successió i les Constitucions de Catalunya: una proposta interpretativa», en *Del patriotisme al catalanisme*, Vic: Eumo, 2001, p. 13-29; N. SALES, «Abans del 1714: cap a una democratització de les institucions catalanes», en DD.AA., *La Commemoració de l'Onze de Setembre a Barcelona*, Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1994, p. 96-104.

7. J. ALBAREDA, *Setembre de 1714: la lluita en el record*, Ajuntament de Barcelona, 2003; J. ALBAREDA, «Catalunya a la guerra de Successió: de la victòria de 1705 a la pèrdua de les llibertats de 1714», en *11 de setembre de 1714*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2005, p. 11-95.

8. Segons un pamflet publicat per M.T. Pérez Picazo, sense referència de lloc i data, els catalans haurien demanat i obtingut de Carles III, en premi a la seva fidelitat, una sèrie de constitucions entre les quals destaquen: eliminació de la condició de rebels dels catalans; consentiment català a qualsevol successió reial; tota mena de prebendes i càrrecs polítics i militars per als catalans a costa dels castellans; governació catalana a Gibraltar en cas de marxa dels aliats; governació vigatana a Perpinyà, monopoli català de fabricació d'armes i d'encunyació de moneda; desposseïció a Sevilla i Cadis del comerç de les Índies i, en canvi, concessions plenes als catalans; concessions sobre boscos biscaïns als catalans per a la construcció de vaixells; costos militars catalans a pagar per Castella; desarmament i construcció d'una ciutadella a Madrid amb governador

català; jurisdicció catalana sobre els territoris francesos fronterers (al·lusió als Comtats?); frontera catalana fins al Cinca; privilegis al port i a les drasanes de Barcelona; reconeixement dels cossos de fusellers de muntanya; obligatorietat de tots els regnes de la monarquia d'acceptar aquestes constitucions sota coerció militar si calia, i custòdia d'aquestes constitucions per l'Arxiu Reial (*La publicística espanyola en la Guerra de Successió*, Madrid: CSIC, 1966, vol. II, doc. XVI p. 245-247).

9. F. SOLDEVILA, *Història de Catalunya*, Barcelona: 1963, p. 1113-1114. Al llibre també indica que la lluita va tenir «una significació molt més profunda que la d'una contesa dinàstica a favor d'aquest o d'aquell» (p. 1113).

10. «Via fora els adormits», 1734, *La Veu de Catalunya*, 1898. Molt recentment, Antoni Simon ha distingit també entre plet dinàstic i opció nacional; vegeu *Construccions polítiques i identitats nacionals. Catalunya i els orígens de l'estat modern espanyol*, Barcelona: PAM, 2005, p. 399-418.

11. G.M. BORRÁS, *La guerra de successió en Zaragoza*, Saragossa: Fernando el Catòlic, 1973, p. 35.

12. M. ARDIT, *Creixement econòmic i conflicte social. La foia de Llombai entre els segles XIII i XIX*, Catarroja: Afers, 2004, p. 512. També el *De bello rustico valentino* del pare J.M. Miñana, (*Revue Hispanique*, T. LV-1922, p. 447-618) indica el paper de mirall de Catalunya: «Se agregó a estos motivos [la francofòbia per raons religioses i de competència comercial, entre altres] el movimiento de Cataluña, cuyos habitantes son de carácter levantisco y amigos de la guerra, y por tanto enemigos de la quietud y el ocio... Y los valencianos movidos por el único atrevimiento que con frecuencia suele turbar a la multitud y revolucionar los estados, imitaron este ejemplo» (P. VOLTES BOU, *La Guerra de successió en València*, València: Institució Alfons el Magnànim, 1964, p. 19). També J.M. MIÑANA, *La Guerra de successió en València / De bello rustico Valentino*, València: Alfons el Magnànim, 1985. Amb introducció, text llatí, traducció, notes i índexs de J. Pérez Durà i J. M. Estellés González, i pròleg de A. Mestre.

13. F. SOLDEVILA, *Història de Catalunya*, p. 1.130, 1.135 i 1.147.

14. M. FERRER, «El suport a l'arxiduc en els comtats del Rosselló i la Cerdanya durant els primers anys de la guerra», *L'Avenç*, núm. 206, setembre 1996, p. 34-39.

15. S. GARCÍA MARTÍNEZ, *Els fonaments del País Valencià modern*, València: Garbí, 1968, p. 101.

16. *Discursos Históricos-Políticos sobre lo que se ofrece tratar en la Junta de los Ilustrísimos Quatro Braços del Reyno de Aragón de los eclesiásticos, nobles, cavalleros e hidalgos y de las universidades que el rey nuestro señor don Carlos Segundo ha mandado congregar este año de 1684 en la ciudad de Zaragoza conforme lo dispuesto por su magestad en las cortes de 1678*, Saragossa: Diputació General d'Aragó, 1989. Edició facsímil amb estudi introductor de E. Jarque i J. Salas.

17. I. JORDÁN DE ASSO, *Historia de la economía política de Aragón*, Saragossa: 1798. Edició, pròleg i índex de José Manuel Casas Torres, Saragossa, 1983, p. IX. A. Peiró Arroyo no aclareix aquest punt en el seu *Ignacio de Asso y la Historia de la economía política de Aragón* (Universitat de Saragossa, 1998). Sí que indica, en canvi, el coneixement que tenia de tots els cronistes aragonesos de l'etapa foral (p. 80). *Pedralbes*, 13, Barcelona: 1992.

18. L'afer del príncep de Viana, la guerra contra Joan II i la guerra contra Felip III (IV) ho demostren i fan més entenedora la deslegitimació de Felip IV (V) en les Constitucions de 1706, que es pot entendre com la repetició d'un procediment emprat més d'una vegada en la història catalana.

19. V. FERRO, *El Dret Públic Català. Les institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta*, Vic: 1987, p. 449. També cal remarcar les paraules del marquès de Villena recollides per V. Bacallar i Sanna, marquès de San Felipe, que indiquen la diferent percepció de la Corona de Castella i la d'Aragó entre els sectors borbònics: «que era razón [pel que fa a Castella] observase el rey los fueros, y que esto lo crearían los súbditos cuando con nuevo juramento los autorizase, sin añadir otros, porque en Castilla, aunque había pocos, no se tenía ambición de ellos, como en los reinos de la Corona de Aragón, y que así podía el rey, sin peligro, juntar las ciudades a congreso, que sin duda confirmaría los ánimos en la fidelidad, amor y obediencia a su príncipe» (*Comentarios de la guerra de España e historia de su rey Felipe V el animoso*, Madrid: BAE, 1957, p. 29. Edició i estudi de Carlos Seco Serrano).

20. És una qüestió que requereix ser estudiada, de la qual Romà Pinya i Homs ja ha explicat alguna cosa. Vegeu *La participació de Mallorca en les Corts catalanes*, Ciutat de Mallorca: 1978.

21. Sebastià García Martínez ofereix el nom de diversos menestrals i comerciants estrangers o autòctons vinculats a aquestes iniciatives, que gaudien del vistiplau de la ciutat de València; vegeu *Els fonaments del País Valencià modern*, p. 22-27. Això explica el procés de formació d'una Junta General de Comerç valenciana d'ençà de 1679. Vegeu P. MOLAS, *Comerç i estructura social a Catalunya i València, segles XVII i XVIII*, Barcelona: 1977, p. 308-309.

22. Víctor Ferro diu: «I quan l'atzar de les vicissituds dinàstiques donà ocasió al funcionament d'una de les seves institucions bàsiques, la Cort General, tota l'energia continguda rebrotà, no pas amb força destructiva ni fent taula rasa del llegat de les generacions precedents, sinó característicament, amb noves lleis, més madures i perfectes que els anteriors, i que, recollint l'experiència i els plantejaments d'un segle llarg, n'eren la continuació i la superació [...] Gairebé totes les novetats legislatives de les corts de 1701-1702 i 1705-1706 es poden referir a un plantejament polític, una suggerència doctrinal o una provatura del segle XVII o del període immediatament anterior» (*El dret públic català...*, p. 449 i 449, nota 29).

23. *Pública noticia*, Barcelona: Rafael Figueró, 1701, p. 160-161. Citat en E. SERRA, «Voluntat de sobirania en un context de canvi dinàstic (El debat de la vicerrègia, novembre 1700-març 1701)» (en premsa).
24. E. MARTÍ I FRAGA, *La Conferència dels tres comuns*, treball d'iniciació a la recerca, Universitat Pompeu Fabra, 9 de setembre de 2003. Sobre el braç militar, els tres comuns, i les seves conferències havien parlat especialment Víctor Ferro (*El dret públic català...*, p. 91, 103-106, 288 i 435), Núria Sales («Institucions públiques catalanes en vigílies de la seva abolició: una tasca historiogràfica urgent», *Pedralbes*, 13-1, 1993, Universitat de Barcelona, p. 275-279; «Abans del 1714: cap a una democratització de les institucions catalanes», en DD.AA., *La Commemoració de l'Onze de Setembre a Barcelona*, p. 96-104) i també J. Albareda (*Els catalans i Felip V*, Barcelona: 1993), entre altres.
25. V. FERRO, *El dret públic...*, p. 10.
26. Ja és prou sabut que ho va fer tant el 1701-02 com el 1705-06; vegeu l'estudi de Joaquim Albareda, en l'edició facsimilar de les corts de 1701-02 i 1705-06 de l'editorial Base i el Comitè Tècnic de Textos Jurídics Catalans (Barcelona: 2005). Pierre Vilari ho va remarcar en *Le "Manual de la Compañya nova de Gibraltar"*, 1709-1723, París: SEVPEN, 1962.
27. Cal recordar que aquestes Corts aragoneses es van celebrar amb un exèrcit castellà estacionat a Àgreda, a pocs quilòmetres de Tarassona. Sobre el pactisme aragonès, vegeu G. COLÁS LATORRE, «El pactismo en Aragón. Propuestas para un estudio», en E. SARASA i E. SERRANO (coord.), *La Corona de Aragón y el Mediterráneo. Siglos XV-XVI*, Saragossa: Inst. Fernando el Católico, 1997, p. 269-293.
28. D.J. DÖRMER, *Discursos históricos-políticos sobre lo que se ofrece tratar en la junta de los ilustrísimos quatro braços del reyno de Aragón*, Saragossa: 1684. Edició facsimil, Saragossa: 1989. Estudi introductor de E. Jarque i J. Salas.
29. G.M. BORRÁS, *La guerra de...*, p. 15 i p. 112-113.
30. ID., p. 14.
31. ID., p. 24.
32. ID., p. 30.
33. A. LÓPEZ DE MENDOZA, conde de Robres, *Historia de las guerras civiles de España desde la muerte de Carlos II, que sucedió en 1º de noviembre de 1700... hasta el de 1708*, Saragossa: Diputación Provincial, Biblioteca de Escritores Aragoneses, 1882, p. 267.
34. Des de Carme Pérez Aparicio fins a Lluís Guia Marín.
35. J. PORCAR, *Coses evengudes en la ciutat i regne de València. Dietari de mosèn Juan Porcar, capellán de San Martín (1589-1629)*, Madrid: Cuerpo facultativo de archiveros, bibliotecarios y arqueólogos, 1934, vol. I, p. 67, i vol. II, p. 209. Transcripció i pròleg de Vicent Castañeda Alcover.
36. DANVILA COLLADO, *Boletín Real Academia de la Historia*, núm. 39, 1901; E. CISCAR I PALLARÉS, *Las Cortes valencianas de Felipe III*, Universitat de València, 1973; D. DE LARRO RAMÍREZ, *Cortes del reinado de Felipe IV, I. Cortes valencianas de 1626*, Universitat de València, 1973; L. GUIA MARÍN, *Cortes del reinado de Felipe IV, II. Cortes valencianas de 1645*, Universitat de València, 1984. Vegeu també M.L. MUÑOZ ALTABERT, *Las Cortes valencianas de Felipe III*, Publicacions de la Universitat de València, 2005; L. GUIA MARÍN, «El regne de València. Pràctica i estil parlamentari», *Ius Fugit*, 10-11, Institución Fernando el Católico, Universitat de Saragossa, 2003, p. 889-933.
37. Tal com ha estudiat Lluís Guia, en quedar més o menys institucionalitzats el servei i el mecanisme dels contrafurs, la monarquia ja no reuní més Corts, amb totes les greus conseqüències que això comportava pel fet de no poder actualitzar la legislació. La decepció de 1645 –ja que la institucionalització de la Junta de Contrafurs tampoc no va tenir tots els requisits que els braços demanaven, i la Junta de Servei implicava clarament la institucionalització del servei fora de Corts– tal vegada explica que els seus furs quedessin sense estampar.
38. C. PÉREZ APARICIO, «El proceso de consolidación de la monarquía autoritaria y la reacción foral valenciana. *La Junta de Contrafurs*», en *Mayans y la Ilustración. Simposio internacional en el bicentenario de la muerte de Gregorio Mayans*, Ajuntament d'Oliiva, 1982, p. 135.
39. El rei, en matèria d'observança, determinava que era suficient guardar el fur 58 de 1585 i el 53 de 1626, i deixava les coses pràcticament tal com estaven.
40. Per exemple va ser rebutjat pel rei el fur 16, el més substanciós, que pretenia obviar el procediment judicial ordinari i acollir-se a la declaració de contrafur, i fins i tot acollir-s'hi en cas d'una sentència de l'Audiència que es considerés que vulnerava qualsevol fur. De fet, es tractava de vehicular cap a una nova instància o tribunal del regne moltes de les decisions contràries als furs que sortien dels tribunals reials.
41. L. GUIA, «Los estamentos valencianos y el duque de Montalto: los inicios de la reacción foral», *Estudis*, núm. 4, València, 1975, p. 129-145.
42. S'ha observat que les expectatives de 1677 van accentuar l'activitat dels Elects de Contrafurs. Vegeu C. PÉREZ APARICIO, «El proceso de consolidación...», p. 131-151.
43. C. PÉREZ APARICIO, «Foralismo i centralisme al País Valencià modern», en *Dels Furs a l'Estatut. Actes del I Congrés d'Administració valenciana: de la història a la modernitat*. 26, 27 i 28 de febrer i 1 de març de 1991, València: Generalitat Valenciana, 1992, p. 145; «El proceso de consolidación...», p. 141.
44. Es reuniren entre el 3 de novembre de 1701 i el 29 de novembre de 1702. Eren una divuitena de sis membres per estament sense caràcter executiu, que va rebre l'encàrrec de fer els apuntaments que havien de ser discutits pels braços abans d'anar a Corts. El regne de València va destacar d'ambaixador Josep Cernezio per tal de sol·licitar-les. C. PÉREZ APARICIO, «El proceso de consolidación...», p. 142-143.
45. V. FERRO, *El dret públic català*, p. 419-427.
46. Tal vegada aquest blindatge explicaria que en el cas català gairebé no hi hagi actes de les reunions de les conferències dels tres comuns. Tanmateix n'hi ha algunes pel que fa a determinats moments de funcionament de conferències bicèfals, entre el braç militar i la ciutat de Barcelona.
47. J. MARTÍNEZ ALOY, *La Diputación de la Generalidad del Reino de Valencia*, València: 1930, p. 376-377.
48. Com explica Miñana i ha estudiat Carme Pérez Aparicio en *De l'alçament maulet al triomf botifler*, València: 1981.
49. J. MARTÍNEZ ALOY, *La Diputación...*, p. 374.
50. C. PÉREZ APARICIO, «El proceso de consolidación...», p. 144.
51. GAY ESCODA, «La gènesi del Decret de Nova Planta de Catalunya: edició de la consulta original del "Consejo de Castilla" de 13 de juny de 1715», *Revista Jurídica de Catalunya*, 1982, p. 7-41 i 263-348.
52. M. PESET REIG, «Notas sobre la abolición de los fueros de Valencia», AHDE, núm. 42, 1972, p. 657-713. Peset afirma que el memorial fou redactat pel jurat en cap P.L. Blanquer i l'advocat Josep Ortí.
53. G.M. BORRÁS, *La guerra de...*, p. 34; M. PESET, «Notas sobre la abolición...», p. 671.
54. E. GIMÉNEZ LÓPEZ; «"Contener con más autoridad y fuerza". La repressió de l'austracisme als territoris de la Corona d'Aragó (1707-1725)», en *Del patriotisme al catalanisme*, Vic: 2001, p. 221-238; J.M. TORRAS I RIBÉ, *Felip V contra Catalunya*, Barcelona: 2005; J. MUÑOZ GONZÁLEZ i J. CATÀ I TUR, *Repressió borbònica i resistència catalana*, Barcelona: 2005. Només es coneixia marginalment la crueltat filipista amb els derrotats. Martínez Aloy havia explicat l'entrada d'Asfeld a la ciutat de València: «amontonando presos en las cárceles, tirando de la horca con febril actividad, desterrando señores, frailes y sacerdotas, importando suplícios que desconocía nuestra humanitaria legislación, confiscando bienes, cobrando destempladamente servicios y dejando impunes los desacatos de una soldadesca desenfrenada, se puso a Valencia ignominiosa mordaza para que ni aún gemidos exhalar pudiese» (*La Diputación...*, p. 381-382). També era coneguda la crueltat emprada en la batalla d'Almansa, on l'exèrcit filipista es dedica a passar el contrincant a tort i a dret «enteramente a cuchillo» i «por el filo de la espada» (P. VOLTES, *La guerra de...*, p. 62).